

ŞİİRİ TENASÜPLEŞTİREN HÜNERLİ BİR NÂZİM: RODOŞUKLU KÖMÜRKAYAZÂDE FENNÎ VE DİVANÇESİ¹

Kadriye HOCAOĞLU ALAGÖZ²

Özet

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan Rodoşuklu Kömürkayazâde Fennî Efendi'nin tespit edilebilen tek eseri mürettep Divançesi'dir. Divançe'de yekûn tutan gazellerin taranması sonucunda Fennî'nin şiirinde ön plana çıkan özelliklerden birisi de aynı kavram alanına giren kelimelerin bir beyit içerisinde toplanması yahut bir başka deyişle tenasüp sanatının ağırlıklı olarak kullanılmasıdır. Şair tarafından maddi ve manevi birçok unsuru içeren beyitler kaleme alınmıştır. Bu makale de Divan şiirinde birçok şairin kullandığı tenasüp sanatının Rodoşuklu Kömürkayazâde Fennî Divançesi'nde yoğun olarak kullanılmasının şairin sanatçılığına etkisi değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: XVIII. yüzyıl, Rodoşuk, Fennî Efendi, Tenasüp, Gazel.

SKILLFUL NAZİM WHICH IS USED TENASÜP ART IN POEM: RODOŞUKLU KÖMÜRKAYAZÂDE FENNÎ AND IT'S DİVANÇE

Abstract

The only manuscript belonging to the Rodoşuklu Kömürkayazâde Fennî Efendi who lived in the second half of XVIII century is mürettep Divançe. After carefully scanning gazels which takes lots of place in Divançe the first notable feature is the collection of the words in the same concept field in a couplet, or in other words, the use of the tenasüp art. Poet states topics from material elements like money, clothing, writing, instrument to spiritual elements such as pilgrimage, fasting. In this article usage of effect of tenasüp art which heavily used in Divan poem by many poets and in Rodoşuklu Kömürkayazâde Fennî Divançe to poet' artistry.

Key Words: XVIII. century, Rodoşuk, Fennî Efendi, "Tenasüp", "Gazel".

¹ Bu makale, 23 Aralık 2016 tarihinde Mimar Sinan Güzel Sanatlar Fakültesinde gerçekleşen "Divan Şiirinin Anlam Dünyası" sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Arş. Gör., Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, kadriyeh@uludag.edu.tr.

Hayatı, doğum ve ölüm tarihleri hakkında bilgi bulunmayan; Fennî mahlasını kullanan Rodosçuklu Kömürkayazâde'nin asıl adına dair kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Kömürkayazâde adıyla tanınan Rodosçuklu Fennî Efendi'nin mürettep *Divançe*'sinden başka bir eseri de tespit edilememiştir. (Hocaoğlu Alagöz 2016:9-11, Demirkazık 2016:149).

Fennî Divançesi'nin Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları ve Ankara Milli Kütüphane Tokat Müzesi Yazmalarında olmak üzere tespit edilebilen iki nüshası bulunmaktadır. Topkapı Sarayı Müzesindeki nüsha, "E. H. 1633" numarada kayıtlıdır. Nüshanın istinsah tarihi H. 1193 / M. 1779 olup aharlı sarı kâğıt üzerine ta'lik hatla kaleme alınmıştır. 255x145 - 185x92 mm ölçülerinde olan eser 46 varaktır. Serlevhası müzehhep, cetveller yaldızlıdır. Eserin cildi, miklepli vişneçürüğü deridir.

Milli Kütüphane Tokat Müzesi Yazmaları bölümünde bulunan nüshanın ilk sayfası eksiktir. Eser, "60 Mü 193" numarada kayıtlıdır. Nüshanın istinsah tarihi H. 1214 / M. 1799-1800 olup sarı renkli kâğıt üzerine ta'lik hatla kaleme alınmıştır. 220x135-185x90 mm ölçülerinde olan eser, 43 varaktır. (Hocaoğlu Alagöz 2016: 33-34).

Rodosçuklu Kömürkayazâde Fennî Divançesi'ndeki şiirlerin nazım şekillerine göre dağılımı şöyledir:

Tablo 1: *Divançe*'deki Nazım Şekillerinin Dağılımı

Nazım Şekli	<i>Divançe</i> 'de Bulunan Manzume Sayısı
Kasideler	2
Tarihler / Kıtalar	14
Musammatlar	4
Müstezadlar	3
Gazeller	245
Toplam	268

Gazelerde Ön Plana Çıkan Unsurlar

1. Tıp Terimleri:

haste, cân, devâ, visâl,istirâhat, hâzık, nabz, bîmâr,	(G.236/4)	(G. 29/1)	(G.215/5)
tefhîm, Lokman, buhrân, def'etmek, lutfetmek, şifâ,	(G. 31/2)	(G.205/5)	(G. 33/6)
şerbet-i la'l, tedâvî, şırınka, tabîb, cân-fezâ, eczâ,	(G.202/5)	(G.56/4)	(G.1/1)
pâd-zehr, mâ', hindibâ, zahm, merhem, dühün,	(G. 82/4)	(G.2/5)	(G. 123/4)
belesân, zehr, islah, cerrâh, ciğer, kan, yah, şifâ, isfâ,	(G.11/4)	(G. 141/4)	(G.12/4)
sıhhat, derd-i derûn, ten, mahmûr, dâfi'.	(G. 23/2)	(G. 17/3)	

Tıp terimlerinin kullanıldığı beyitlerde gönlü hasta olan elemli ve kederli âşık genellikle şair tarafından “bîmâr” olarak değerlendirilmiş ve bu hastalığının tedavisi için bazen kırmızı dudağın şerbeti bazen de hindibâ suyu önerilmiştir. “Hindibâ, 20-100 cm kazık köklü, rozet yapraklı, mavi çiçekli, çok yıllık ve otsu bir bitkidir. Anadolu’da yaraları iyi edici olarak kullanılır.” (BAYTOP 1994; 134).

Dil-hastenin ol hâzık-ı cân nabzına bakmaz
Tefhîm eder âlâmını bîmârı görünce (G. 215/5)

Yetiş Lokmânveş buhrân-ı ışkî lutf edip def’ et
Şifâdır şerbet-i la’l-i lebin bir tab’-ı bîmâra (G. 205/5)

La’lin midir tabîbim o eczâ-yı cân-fezâ
Bîmâra hoy-ı hâl-i ruhuñ mâ-ı hindibâ (G. 1/1)

2. Hukuk/Kadılık:

Şâhid, kadı, isbât, katl, hükm / hükm-i kazâ, da’vâ / da’vâ-yı dem, maksûd, İbn-i Melek, hükm, mahkûm, dirîg, güvâh, sebt.	(G. 3/3) (G. 107/4)	(G. 79/5) (G. 40/3)	(G. 5/6) (G. 144/5)
--	------------------------	------------------------	------------------------

Hukuk terimlerinin kullanıldığı beyitlerde âşık ve sevgili arasındaki ilişkinin “da’vâ-yı dem” yani “kan davası” olduğuna şair vurgu yapmaktadır. Sevgilinin bakış oklarıyla katledilen âşık, güzellik kadısına başvururken bazen hattı bazen de gözü şahit tutmaktadır. Aydınoğulları Beyliğinde ünlü fıkıh âlimi ayrıca Aydınoğlu Mehmet Bey’in de hocası olan İbn-i Melek’in hukuk / kadılık ile ilgili beyitlerde anılması da adaletin uygulayıcısı olması sebebiyledir.

Şâhid-i hattı gelip kâdî-i hüsn-i hâline
Vechin isbât eyler ol İbn-i Melek âhir saña (G. 3/3)

Tîg-ı nîgehin katlime ol hükm-i kazâ lîk
Da’vâ-yı deme hüsn-i hatın hüccet-i ibrâ (G. 5/6)

3. Savaş:

Katl, hançer, tîg, nigâh, dîde, kan, çapul, Tatar, müje, yağma, sayyâd, vahşî, ceşş, gamze, kâfir, müje, silah, serhad, vîrân, fitne, Bih-zâd, donanma, ciger, pâre pâre kalmak, harâb etmek, düzd, dâgî, ceres, şehîd, teslîm, hûn-rîz, cellâd, kasdetmek, meç, Efrenc, tîr, kef-gîr, sûrâh sûrâh, hedef, zih-gîr, havf, şemşîr, mecrûh, Firengî, yara, helâk etmek, hadeng, zahm,	(G. 209/5) (G. 117/3) (G. 27/2) (G. 118/3) (G. 67/4) (G. 166/3)	(G. 127/2) (G. 17/5) (G. 118/2) (G. 67/2) (G. 163/2) (G. 108/4)	(G. 5/5) (G. 118/1) (G. 67/1) (G. 159/4) (G. 83/5) (G. 166/4)
---	--	--	--

çâk, esb, leşker, gaddâr, şihne, itlâf.	(G. 116/3)	(G. 171/2)	(G. 183/4)
	(G. 33/1)	(G. 62/3)	(G. 64/7)

*Divançe'*de şairin en çok kullandığı kavramlardan biri olan savaş, bazen âşık-sevgili arasındaki durumu ifade etmede, bazen rind-zahid çatışmasını anlatmada, bazen de iki şairin şiir gücünü yarıştırmada ön plandadır.

Bugün seyr-i Bebekde katl edip uşşâkını Fennî
Boyandı hançer-i tîg-ı nigâh-ı dîdesi kana (G. 209/5)

Seyr-i Bebekde saf saf olup ceş-i gamzesi
Çıkmış o kâfir-i müje meydâna pür-silâh (G. 27/2)

Çapul mu eder sahn-ı hayâlimde o şâhın
Tatar-ı müjen kıldı benim aklımı yağmâ (G. 5/5)

4. Av:

Sayyâd, tâ'ir, murg, mubâh, vahşî, vahşî-nigeh, âhû, esb, süvâr.	(G. 27/5)	(G. 155/3)	(G. 77/2)
---	-----------	------------	-----------

Manzumelerde az ve genellikle aynı anlamda kullanılan av ile ilgili kelimeler, kavuşmanın bir kuş olarak tasvir edildiği beyitlerde sevgilinin vahşi bakışıyla avcı konumunda bulunması ve âşığı avlaması hayaliyle birleşmektedir:

Sayyâda hiç harâm ola mı tâ'ir-i visâl
Fennîye murg-ı bûse-i la'liñ şehâ mubâh (G. 27/5)

5. Mey:

Bezm, na'râ, kulkul-ı mînâ, ney, kudûm, tekye, vuslat, pîr-i mugân, sâgar, ağız ağıza, meclis, rindâne, la'l, keyfiyyet, nûş, vişn-âb, mül, meyhâne, mükeyyif, serşâr, kadeh, câmî, câm, meclis, Cem/Cemşîd, sübhân, pîr-i mugân, sâkî, rind/zâhid, teşrîf etmek, şeref bulmak, neşât, ser-halka.	(G. 5/7)	(G. 183/5)	(G. 9/1)
	(G. 174/5)	(G. 18/5)	(G. 185/3)
	(G. 26/3)	(G. 244/1)	(G. 45/2)
	(G. 81/5)	(G. 74/3)	(G. 109/3)
	(G. 135/2)	(G. 135/3)	(G. 151/6)

Meclisin tasvir edildiği beyitlerde geçen mey, şairlerin ağızdan ağıza kadehi dolaştırarak rindâne şiirler söylemesi için bir araçtır:

Ağız ağıza sâgar ile meclis-i meyde
Rindâne ne söyler acebâ kulkul-i mînâ (G. 5/7)

Şair bir başka beyitte “Meclis içerisinde yürü, bir kadehin fitnesine mağlup olma. Kadeh, gam ordusunu kesen cilalanmış bir kılıçtır.” demektedir.

Olma maglûb fiten-i câmî bez[i]m içre yürü

Kat’ eder ceş-i gamı seyfi-i mücellâdır kadeh (G. 26/3)

6. Dinî Unsurlar (Hac, Oruç / Bayram)

Hac vusulât.	Ka’be, hüccâc, ihram, kûy, sa’y etmek,	(G. 10/4)	(G. 159/3)	
Oruç/Bayram	siyâm, süfre, mefrûş, vasl, rûze-dâr, iftâr, îd, hilâl, Ramazan, va’îd, gurûb, meh/mâh, sâ’im, kand-i leb, ahşâm eylemek, âheste yürümek, Receb, Şaban, Arab, nâb, nebât, hatt, nev-hîz, ruh, uşşâk, şâm, gürûh, azm etmek.	(G.205/2) (G. 36/1) (G. 163/1)	(G. 177/2) (G. 140/3)	(G. 12/5) (G. 159/5)

Fennî Efendi, hac ve oruç ibadetlerini daima “vasl” ile ilişkilendirerek vermektedir. Öne çıkan beyitlerde “aşk hacısı” ihram giyip güzellik Kâbesine ulaşmaya çalışmaktadır:

Ka’be-i hüsnünde sa’y edip meta-ı vuslatın

Zâ’ir-i hüccâc-ı ışka anı ihrâm eyledik (G. 159/3)

Kavuşma, âşık / şair için oruç tutan bir kimsenin iftarı beklemesi ile denk görülmüştür:

Görünce süfre-i mefrûş-ı vaslın şâm-ı hattında

Gürûh-ı rûze-dâr-ı âşıkân azm etdi iftâra (G. 205/2)

Kılmadık iftâr o dem kand-i lebiñle bü’l-aceb

Bekledik hayfâ gurûb-ı hattıñ ahşâm eyledik (G.159/5)

7. Para

Müflislik etmek, vakf etmek, sîm ü zer, hâlis-ayâr,	(G. 240/6)	(G. 54/1)	(G. 225/6)
zenger, dagal, bahş eylemek, harîdâr, saçmak, sarf	(G. 38/5)	(G. 220/1)	(G. 54/3)
eylemek, nakd-i eşk, nakd-i vuslatcem’î-i var, sarf	(G. 223/2)	(G. 59/5)	(G. 81/2)
eylemek, gevher, mal, itibâr, eryâl / riyâl, tapu, ahz u	(G. 120/7)	(G. 139/3)	(G. 142/2)
bey’ etmek, metâ’, sermâye, Kârûn, yevmiye, nemâ,	(G. 152/5)	(G. 164/4)	(G. 169/3)
sarrâf, müflis, me’âd, me’âş, nukûd, sûk, kâr-bân,	(G. 185/4)		
düzd, ceres.			

Para ile ilgili kelimelerin bulunduğu hemen hemen her beyitte maddî ve manevî unsurlar bir arada verilmiştir.

Fenniyâ Zîver Efendiye bu nazmı arz et
Söyler ol hâlis-‘ayârı saña zergercesine (G. 225/6)

Arûs-ı vasla nakd-i cânı bahş eyle zer isterse
Harîdâra saçıver nakd-i eşkiñ gevher isterse (G. 220/1)

Mâ-sivâyı terk eden dil mâla etmez i’tibâr
Nakd-i vuslat sûd eder eryâle etmez i’tibâr (G. 54/1)

8. Tarım

Hirmen, mahsûl, ömr, çerh, orag, biçmek, gendüm, dâne, dâs.	(G. 45/5)	(G. 67/5)	(G. 110/5)
--	-----------	-----------	------------

Divançe’de sınırlı sayıda bulunan beyitlerde “ömür”, feleğin orağı tarafından biçilen bir mahsûl olarak tasavvur edilmiştir:

Beñzer hilâle arz eder ol hirmenindeki
Mahsûl-ı ömrü biçmege çerhiñ oragı var (G. 45/5)

Felekde hâle hirmendir kevâkib dâne-i ervâh
Dirîgâ biçmege mahsûl-ı ömrü mâh-ı nevdîr dâs (G. 110/5)

9. Giyecek / Terzi:

İlbâs eylemek, câme, hayyât, kutn, endâze, nev, kâlîçe, münakkâş, cism, müzeyyen, masnû’, penbe, kaba, hasîr, nakş etmek, bûriyâ, gîsû, câme-i dîbâ, kıymet, bâzâr, iplik, kumâş, libâs, tezyin, elvân, sıkdırmak, teyellemek, çâk-i girîbân, tınâb, jende, pâ- mâl olmak, kâlâ, maktû’a.	(G. 232/6)	(G. 105/5)	(G. 213/4)
	(G. 17/2)	(G. 207/2)	(G. 113/3)
	(G. 2/6)	(G. 129/3)	(G. 169/4)
	(G. 193/4)	(G. 43/4)	

Giyecek / terzilik ile ilgili kelimeler, bazen şairin şiirine “köhne mazmun” yerine “yeni bir libâs” geçirmesi bazen de “hayyât-ı ışk” ın gönlü yaralı âşîğın vücudundaki yaraların çokluğunu gösterebilmek adına bir “kabâ” diktiği hayaliyle beyitlerde yer almıştır:

Köhne mazmûn ile ilbâs eyleyip manzûmeñi
Tıfı-ı şî’riñ kılma mahzûn câme-i nevsiz gibi (G. 232/6)

Fenniyâ hayyât-ı ışkiñ kıl nazar masnû’ına
Penbe-i dâg-ı vücûdum bir kabâ kıldı baña (G. 2/6)

10. Yazı

Âyet, hatt, tefsîr eylemek, i’râb, harf-i cerr, yazmak,	(G. 242/2)	(G. 205/3)	(G. 240/4)
---	------------	------------	------------

sahv, izâfet, kenâr, mushaf, cild, şîrâze, hâme, kırtâs,	(G. 207/4)	(G. 236/2)	(G. 10/1)
imlâ, şerh eylemek, varak, rûsûm, kilik, sürh, sefid,	(G. 213/2)	(G. 10/2)	(G. 204/2)
kalem, mürekkebe, mekteb (kûdek-i mekteb), silmek,	(G. 40/2)	(G. 71/5)	(G. 79/6)
ser-levha, müzehheb, kâğıd, tamga, meşk, nokta,	(G. 85/6)	(G. 87/5)	(G. 99/6)
ma'nâ, tahrîr, şî'r, elif, mim, cim, ya, ra, ta'lîm,	(G. 104/1)	(G. 103/1)	(G. 116/1)
mıstar, mecmû'a, tab', cedvel, ders, kâtib, mevzûn,	(G. 129/1)	(G. 133/3)	(G. 141/3)
mısra', ma'rifet, menkût, levh.	(G. 142/4)	(G. 165/1)	(G. 198/3)
	(G. 199/3)		

Rodosçuklu Kömürkayazâde Fennî Divançesi'nde yazı ile ilgili kelimeler sıklıkla yer almıştır. Bu beyitlerde “kilik-kûdek-mekteb-mürekkebe-kâğıd vb.” kelimelerin kullanılmasıyla tenasüp yapılmıştır:

Kilkiñ silicek la'liñe ey kûdek-i mekteb

Sürh oldu sefidîñ kalem-i la'l-i mürekkebe (G. 10/1)

Tahrîr edemem sûziş-i ışkı ben o yâre

Hâmeme olup âteş tutuşur safha-i kâğıd (G. 40/2)

Hâmeye döndü nizâr-ı cismiñ ey bîmâr-ı dil

Nâleveş şimdi seniñ bir çıkmadık cânıñ mı var (G. 71/5)

11. Şiir Terimleri:

Takrîr, eş'âr, me'ânî, bed'î, telhîs, metn, şerh, fasl,	(G. 3/1)	(G. 3/2)
ser-encâm, mübtedâ.		

Divançe'de şiir ile ilgili beyitlerin tek gazelle sınırlı kalması dikkat çekicidir:

Besmeleyle başla gel takrîr-i eş'âra dilâ

Ver haber remz-i me'ânîden bed'î mübtedâ (G. 3/1)

Yâre telhîs eyle sen fasl-ı ser-encâm-ı dili

Şerh edip metn-i hayâl-i vaslını gâhî aña (G. 3/2)

12. Çeyiz/Zıfâf:

Bint-i rez, eşyâ, âmâde, cihâzât, lüzûm, hacle-i bezm,	(G. 11/3)	(G. 19/5)	(G. 59/4)
mü'ennes, halel vermek, zifâf, mahrem, harâm, râz	(G. 147/3)	(G. 152/5)	(G. 165/5)
etmek, hünsâ, bîkr, izâle etmek, erlik, turunc-ı bâg,	(G. 172/4)	(G. 188/6)	
rez-duhter, haclegâh, şeb, te'emmül, pîr-i mugân,			
rind /zâhid, sâkî, mey, tahayyül eylemek, ayş etmek,			

nev-arûs, pâk, Fitnat (şair), meclis, tenhâ bulmak, dürmek.	
---	--

*Divançe'*de anılan tek kadın şair Fitnat Hanım'ın adı, çeyiz / zıfaf ile ilgili kelimelerle birlikte anılmaktadır. Bu beyitlerde Fennî'nin düşüncelerini aktarmak için yer yer argo kelimelere de yer verdiği görülmektedir:

Tahayyül eyle dilde Fenniyâ bu ma'ni-yi bikri

Zifâf-ı nev-arûs-ı nazm-ı pâk-i Fitnat isterseñ (G. 165/5)

13. Alet/Edevât:

Cinbistire	(G. 225/2)
Mengene	(G. 66/2)
Piştov	(G. 66/5)
Âlet	(G. 70/3)
Âlet, tüfeng, şiş	(G. 117/2)
Tüfeng	(G. 195/6)
Şırınka	(G. 202/5)

Fennî Efendi çok yaygın olmamakla birlikte cımbız, şırınka, silah gibi alet / edevât isimlerine beyitlerinde yer vermiştir:

Ref' edip hattıñı **cinbistire**-i dendânım

Siler âyîne-i ruhsârını berbercesine (G. 225/2)

Kıl zâhid-i bîmâra sen ey hâzık-ı perver

Lâzımdır aña eyle tedâvî-i **şırınka** (G. 202/5)

Dühn-i gülveş ruh-ı hoy-kerde-i pâkiñ ey meh

Düşmüş ol **mengene**-i dillere her ân sıkılır (G. 66/2)

Görüp âlâyda meh-pâreleri âh edemem

Hışmıla üstüme sad **piştov**-ı hûbân sıkılır (G. 66/5)

14. Saat:

Çerh, devvâre, kiriş, rakkâs, akreb, rukabâ, dönmek,	(G. 74/4)	(G. 83/4)	(G. 155/2)
sâ'at, felek, ayâr, devr, dakika, muhâlif yürümek.	(G. 164/6)	(G. 186/6)	

Saat ile ilgili beyitlerde "saat" ile "çerh" in eşdeğer olarak görülmesi, "çerhin devri" sebebiyle de "ayâr" ının olmamasına vurgu yapılması dikkat çekicidir:

Dâ'im tahallüf etmededir **akreb-i ümmîd**

Zîrâ ki **devr-i sâ'at-i** çerhiñ **ayârı** yok (G. 155/2)

15. Kimya Terimleri:

Kimyâ, hall, sirişt, leheb, meskûk, dühn.	(G. 1/2)	(G. 211/3)
---	----------	------------

Kimya terimlerinin *Divançe*'de iki beyitle sınırlı kalması dikkat çekicidir. Şaire göre kimya, "âşık-ı şeydâ"nın "hâk-i reh"idir.

Kûyuñda tutduğum iş olur zer-ayâr-ı hâs

Hâk-i rehiñdir âşık-ı şeydâya kîmyâ (G. 1/2)

16. Dalgıçlık/Deniz Terimleri:

Şinâver, bahr, deryâ, kışt, mâhî, semek, gavvâs, su,	(G. 15/2)	(G. 15/4)	(G. 26/4)
devvâr etmek, gird-âb, gark olmak, keştî, duş olmak.	(G. 105/2)	(G. 158/2)	

Rodosçuklu Kömürkayazâde Fennî Divançesi'nde gam denizine gark olan âşık sıklıkla "şinâver" yahut "gavvâs" olarak nitelendirilmiştir:

Vaslıñla şinâverlik edip gâhi kerem kıl

Bahr-i gam-ı uşşâkıña her kanda mürüvvet (G. 15/2)

Kadehin anıldığı bir beyitte ise mecliste kadehin kişiler arasında dolaştırılması, denizde oluşan girdâba benzetilmiştir:

Etdirir her mey-keş-i gavvâs-ı rinde ser-fürû

Su gibi devvâr eder gird-âb-ı deryâdır kadeh (G. 26/4)

17. Satraç:

Fi'l-hâl, mât olmak, yek, lu'b, şâh, rakîb, satraç,	(G. 22/3)	(G. 23/4)	(G. 111/7)
sühan, heves, lec, lu'bet, piyâde, esb, sürmek, bâzîçe,	(G. 117/5)	(G. 134/4)	(G.
ferâğ etmek.	143/5)		

Rakibin anıldığı beyitlerde satraç terimleri ön plana çıkarılmış, âşık tarafından rakibin mat edildiği hayaline yer verilmiştir:

N'ola mât eylese yek lu'b ile şâhı gelip fi'l-hâl

Ruhuñ açmaz rakîb ile eder ol mâh-ı tâbân lec (G. 23/4)

18. Argo:

Bikrini sakız gibi izâle eylemek	(G. 232/1)
Bel vermek	(G. 59/1)
Sıkmak	(G. 56/3)

Fennî'nin argo kullandığı beyitlerde iki anlatım biçimi tercih ettiği görülmektedir. Bazen ifade etmek istediği düşünceyi doğrudan vermek yerine tevriye sanatına başvurmuş, bazen de anlamı bir sanatla süslemeden doğrudan vermiştir:

Hacle-i bezme arûs-ı mey gelince kız gibi

Eyledi zâhid izâle bokrini sakız gibi (G. 232/1)

Bassa rikâb-ı vuslata cânâne **bel verir**

Meydân-ı yekke-tâze-i fûrs böyle el verir (G. 59/1)

Der-âgûş eyleyip dâ'im niçün âzürde eylersiñ

Gel ey sîm-ten yiter o cism-i pâki **sıkma yazıkdır** (G. 56/3)

19. Ses Oyunu:

Kıtı kıt decâc	(G. 21/5)
Yab yak mey	(G. 178/4)
Cız bız kebab	(G. 232/3)
Gurgur mâr-pîç	(G. 241/4)

Tavukların çıkardığı “kıt kıt”, meyın dökülürken çıkardığı “yab yab”, kebab pişirilirken çıkan “cız bız” ve marpuçtan çıkan “gurgur” sesi manzumelerde yer almıştır. Yansıma kelimelerin bulunduğu beyitler *Divançe*'de sınırlı sayıda yer almıştır:

Feryâd-ı na'ralarla ne mudhik imiş meger

Zâhid bez[i]mde oldu dilâ **kıtı kıt** decâc (G. 21/5)

Bün-nişîn-i hum-ı mey-hâneye sâkî açma

Tursun Allahı severseñ meyi **yab yab** içelim (G. 178/4)

Mâ-hazar kıldım cigerden ben de bir lokma kebâb

Sîh-i tennûr-ı dilân-ı âşika **cız bız** gibi (G. 232/3)

20. Musiki:

Bezm, meclis, na'ra, hû, kulkul-i mînâ, sadâ, ney,	(G. 244/1)	(G. 46/4)	(G. 244/5)
--	------------	-----------	------------

kudûm, tekye, pîr-i mugân, makâm, mutrîb, bûselik,	(G. 57/2)	(G. 213/1)	(G. 86/3)
bağrını delmek, andelîb, gülşen, bülbül, âgâz, usûl,	(G. 206/3)	(G. 89/4)	(G. 95/4)
Şeh-nâz, nev-â-kâr, taksîm, Acem, nühüftekâr,	(G. 104/3)	(G. 179/3)	(G. 181/3)
girizgâh, perde, pes, beste, nağme-sâz, fasl, dem-sâz.			

*Divançe'*de sıklıkla karşılaşılan kavram alanlarından biri de “musiki”dir. Fennî Efendi'nin ya musiki makamlarını anmış yahut da “ney” den bahsetmiştir. “Ney” in anıldığı beyitlerde ise özellikle “bağrının delik olması” na vurgu yapılmıştır:

Makâm-ı şî'r-i Zîver Fenniyâ İhsâna lâyıkdır

Sezâdır eylese uşşâka **mutrib bûselik hey hey** (G. 244/5)

Makâm-ı bûseligi devr-i küll eder **mutrib**

O **şâh-nâz-Acemde nühüftekâr** mıdır (G. 86/3)

Dem-â-dem **ney** gibi **bagrım deler** âgâzelendikçe

Açılsın **andelîbe** gülşen-i dil tâzelendikçe (G. 213/1)

Meyl eyleyemem tekye-i ışk içre **kudûme**

Bagrım delinir lîk dem-i **nâya** gelince (G. 206/3)

SONUÇ

Bu makale de XVIII. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı tespit edilen Rodosçuklu Kömürkayazâde Fennî Efendi'nin mürettep *Divançesi'*ndeki gazeller taranmıştır. Fennî'nin şiirlerinden yola çıkılarak *Divançe'*de ilk dikkat çeken özellik, aynı kavram alanına giren kelimelerin bir beyit içerisinde toplanması yahut bir başka deyişle tenasüp sanatını ağırlıklı olarak kullanılmasıdır. Para, giyecek, yazı, âlet / edevât gibi maddî unsurlardan haç, oruç gibi manevî unsurlara kadar birçok alanı barındıran başlıklar tespit edilmiş ve örnek beyitler verilmiştir.

Şair tekdüzeliği kırabilmek adına farklı birçok konu hakkında beyit yazmış ancak bunları kaleme alırken aynı / benzer kelimeleri kullanmaktan bir başka deyişle aynı kelimeleri toplamaktan öteye geçememiştir. Bu durum vezne de yansımış, *Divançe'*de vezin çeşidinin az olması sonucunu doğurmuştur.

Tüm bu bilgiler ışığında Rodosçuklu Kömürkayazâde Fennî'nin şiirinde tenasüp sanatını ustalıkla kullanan hünerli bir nâzım olduğu ancak anlamda zenginlik ve çeşitliliğin ikinci planda kaldığı sonucu ortaya çıkmıştır. Tarafımızdan TEBDİZ sistemine girilen *Rodosçuklu Kömürkayazâde Fennî Divançesi'*nin Bağlamsal Dizin ve İşlevsel Sözlüğü tamamlandığında yapılan tespitlerin doğruluğu ve güvenilirliği sağlanmış olacaktır.

KAYNAKÇA

BAYTOP, Turhan (1994). *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

DEMİRKAZIK, Hacı İbrahim (2016). "18. Yüzyıl Şairlerinden Kömürkayazâde Fennî ve Divançesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 9 (43):147-165.

Fennî. Divançe. Milli Kütüphane. Tokat Müzesi Yazmaları. No: 60 Mü 193.

Fennî. Divançe. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi. Emanet Hazinesi. No: 1633.

HOCAOĞLU ALAGÖZ, Kadriye (2016). *Rodosçuklu Kömürkayazâde Fennî Efendi ve Divançesi*. Ankara: Grafiker Yayınları.

ÖZTUNA, Yılmaz (1990). *Büyük Türk Müsikîsi Ansiklopedisi (I-II)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

PAKALIN, Mehmet Zeki (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü (I-III)*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

